

Halle Jørn Hanssen

KENYA. OM DEN HISTORISKE OG POLITISKE BAKGRUNNEN FOR OPPTØYENE ETTER VALGET 22. DESEMBER 2007 OG DE VANSKELIGE UTFORDRINGENE SOM VENTER

I Kenya er mer enn 1200 blitt drept mens minst 350 000 og kanskje så mange som 500 000 er blitt hjemløse som følge av voldshandlinger etter valget 27. desember. Ingen har ennå (ultimo mars 08) noen fullstendig oversikt. Rift Valley som er Kenyas kornkammer og produserer 85 prosent av alt korn som landet trenger, vil i den kommende sesongen i beste fall produsere mindre enn halvparten av mengden korn i et normalår. Det betyr matmangel, sult for mange og økende inflasjon i månedene som kommer. De materielle skadene i de byene som ble rammet verst, Kisumu og slumområdene i Nairobi, er langt mindre enn først antatt, men skadene på offentlig eiendom er meget betydelige flere steder. Turistindustrien, landets viktigste valuta inntjener, er slått ut for inneværende sesong. Arbeidsledigheten har økt dramatisk. De økonomiske konsekvensene av voldshandlingene og den lammelse de påførte samfunnet i flere uker, er anslått til ca 15 milliarder kroner, og det er i en nasjonaløkonomi som har en størrelse omtrent som Bergen kommune.

Utenlandske investorer og turister rømmer landet. Den økonomiske veksten har stanset opp, og masseoppsigelser av arbeidere er fortsatt en daglig foreteelse. Da FNs tidligere generalsekretær Kofi Annan for vel to måneder siden begynte meklingen mellom de to parter i den politiske konflikten, var Kenya en stat som med økende fart beveget seg mot stupet. Det ble til slutt et politisk kompromiss og et forhandlingsresultat som dersom alle løfter blir holdt, kan gi Kenya en ny politisk stabilitet.

Hvordan kunne alt dette skje i et Afrikas tilsynelatende mest stabile land? For å finne svaret må vi tilbake til historien og politikken som har vært ført.

Kolonitiden

Den offisielle britiske politiske markedsføringen av koloniseringen av Afrika var sivilisasjonsoppdraget, det å bringe kristendommen til de svarte hedningene samt å stanse slavehandelen. Dette gjaldt for Kenya som for alle andre kolonier i Afrika,

Men den egentlige politiske begrunnelsen også for koloniseringen av Kenya var å legge grunnlaget for en bruk av naturressursene som kunne friste briter til å bosette seg og drive plantasjelandbruk for eksport til Storbritannia. For å få til dette, satte Storbritannia i 1896 i gang et kjempeprosjekt for bygging av jernbane fra kystbyen Mombasa i Kenya til Kampala i Uganda. Man ville åpne opp det afrikanske innlandet og skaffe seg adgang til og kontroll med Nilens kilder. Arbeidskraften importerte man fra en annen britisk koloni, India. Mer enn 30 000 indiere ble hentet som arbeidskraft. Minst en tre del av dem døde under anleggstiden i hovedsak som følge av nye og ukjente sykdommer og et ekstremt brutalt arbeidsregime.

Men i 1902 var jernbanen ferdig, og den store innvandringen av hvite som skulle ha landbruksjord, begynte. De første som kom, var hvite settlere fra Sør Afrika. De hadde allerede erfaring med kolonisering og konflikt og bar mye rasisme og vilje til brutal behandling av afrikanere med seg. Kolonimyndighetene betraktet dem som folk med liten sosial status som derfor bare kvalifiserte til ca 4000 til 5000 mål med dyrkbar jord hver.

Disse sør afrikanske innvandrerne med boerbakgrunn, fikk tildelt land i Rift Valley i området rundt byene Eldoret og Kitale.

Annerledes var det for de innvandrere som i de første tiårene av det 20. århundrede kom fra Storbritannia. De var ofte fra den britiske overklassen, av adelig slekt, offiserer og embetsfolk. Disse fikk allerede fra starten tildelt landområder først og fremst i høylandslandsområdene i Kenya (The White Highlands) (det som i dag kalles Sentralprovinsen, samt de beste deler av Rift Valley og Nyanza provinsene). Hver ny settler fra Storbritannia kunne av kolonimyndighetene få tildelt 1 million mål eller mer som sitt jordområde. Mange briter kom ikke for å arbeide, men for å nyte tilværelsen og det meget behagelige klima i det kenyanske høylandet. For å få i gang produksjon på sine landområder, holdt de kenyanere på rene slavevilkår.

Det går den dag i dag frasagn om livsstilen til mange av de britiske settlerne. De levde det søte liv med golf, ridning, jakt, hyppige og store fester der champagnen fløt, og seksuelle hemninger ble kastet overbord. De fremste av dem alle var familien Lord Delamere. Denne familien er fortsatt i Kenya og eier ca 1 million mål jord. Dagens overhode i Delamere familien er de siste årene blitt anmeldt for to drap på svarte kenyanere, men saken er ennå ikke kommet for retten.

Kikuyuene betalte den største prisen

Jorda som de britiske og sør afrikanske settlerne (nybyggerne) fikk, ble tatt fra den afrikanske befolkningen uten kompensasjon. Det var først og fremst kikuju folket som bodde på høysletta, og som måtte betale den største prisen. De ble i hundre tusen talls fordrevet fra sin jord og sine hjembygder og ut i områder andre steder i landet. Mange kikuyuer ble fordrevet til Rift Valley som da var og fortsatt er Kalenjijin folkets område. Disse områdene der den afrikanske befolkningen, først og fremst kikuyuene skulle bo, fikk navnet reservatene og hadde mye til felles med det som seinere ble kalt homelands i Sør Afrika. Den britiske kolonipolitikken i Kenya hadde samtidig som mål å holde de ulike stammene adskilt og så langt mulig i sine opprinnelige bosettingsområder (kikuyuene kom her til å representere et slags unntak fordi de ble fordrevet fra de områder som opprinnelige var deres). Denne politikken ble et viktig redskap for kolonimakten og de hvite settlerne når de skulle gjennomføre sin splitt og hersk strategi i forhold til mangfoldet av folkegrupper i hele Kenya.

Det er på dette tidspunktet at det politiske grunnlaget for dagens tragedie i Kenya ble lagt. Kikuyuene ble et jaget folk. Jord og livsform var tatt fra dem. De var internt fordrevne i eget land.

Opprøret kommer

Det skulle gå et par generasjoner med undertrykkelse og krenkelse av menneskeverd og menneskeretter, og så kom afrikanernes opprør som ble ledet av kikuyuene. Det begynte så smått rundt 1950, ble stadig sterkere og varte i mer enn ti år.

Den britiske kolonimakten brukte helt ekstreme voldsmidler for å kvele opprøret.

Kikuyuer og andre kenyanere enten de var frihetskjemper eller bare mistenkte ble forfulgt, internert og massakrert. Den amerikanske historikeren Caroline Elkins publiserte i 2005 boka: Britain's Gulag in Kenya. Hun skriver at kanskje så mange som 100 000 kikuyuer i hovedsak

unge menn, ble myrdet av britene og at mer enn 1 millioner kenyanere av begge kjønn de aller fleste kikuyuer, ble arrestert og satt i konsentrasjonsleire. Tortur av det meste brutale slag var vanlig, seksuell mishandling og voldtekt av kvinner det samme. På den britiske siden ble færre enn 100 hvite, barn, kvinner og soldater drept.

Denne brutaliteten fra britenes side nådde sitt høydepunkt på midten av 1950 tallet, bare ti år etter avslutningen av den andre verdenskrigen. Brutaliteten og bestialiteten som britene oppviste i Kenya, sto ikke mye tilbake for redselsskildringene fra nazistenes konsentrasjonsleire i Europa.

Det som britene gjorde i Kenya i 1950 årene, ville i dag uten videre ha kvalifisert for forbrytelser mot menneskeheten og ha ført til rettsaker både i Den internasjonale domstolen i Haag og den internasjonale kriminaldomstolen.

Kenya får sin frihet

Men britenes undertrykkelse og brutalitet var nyttesløs. Kampen for frihet og uavhengighet kostet kenyanerne uendelig mye smerte og død, men til slutt vant de. Den britiske kolonimakten innså at kampen for imperiet også var tapt i Kenya, og landet fikk i 1963 sin uavhengighet.

De fleste lederne i den militære kampen var kikuyuer mens den fremste politiske lederen var kikuyuen Jomo Kenyatta selv om luoenes leder Oginga Odinga, far til Raila Odinga, også var en markert og radikal politisk leder. Britene motsatte seg lenge at Kenyatta skulle bli Kenyas første statssjef, men bøyd til slutt av. Når det gjaldt Oginga Odinga var britene om mulig enda mer avvisende til tanken om at han skulle få politisk innflytelse i det nye Kenya. Den kenyanske lederen som britene allerede den gang hadde mest forhåpninger til var Kalenjijns folkets leder, Daniel arap Moi.

Kenyatta 1963 til 1978. Etnisitet, statsbygging og partidannelser. I denne perioden ble grunnlaget for dagens strid om jord i Rift Valley forsterket

Jomo Kenyatta var en meget dyktig, men autoritær leder som hadde liten forståelse for menneskeretter og demokratiske spilleregler. Så snart han var kommet i maktposisjon, viste han at han hadde stor sans for kolonimaktens politiske og økonomiske system. Dette systemet var organisert slik at de briter som hadde politisk makt, også eide jorda og hadde den øvrige økonomiske makt i kolonien. Slik ble det også raskt i den nye staten Kenya under Kenyatta. Andre politiske partier enn KANU, Kenyas afrikanske union, ble bekjempet, og fikk valget mellom å bli en del av KANU eller bli forbudt. Ytringsfrihet og organisasjonsfrihet hadde liten status hos Kenyatta.

Ledere som Oginga Odinga som opponerte mot Kenyattas styre og politikk ble skjøvet ut i kulden mens en annen legendarisk luo leder Tom Mboya som var sett på av mange som Kenyattas etterfølger, ble myrdet på åpen gate en dag i juli 1969. Få i Kenya er i tvil om at mordet var politisk, og at kikuyuenes ledere sto bak.

Men allerede før mordet på Tom Mboya, hadde Kenyatta politiske problemer med de andre afrikanske folkegruppene, og han trengte følgelig å bygge allianser. Han hadde ødelagt forholdet til luoen slik at de neste alternativ var å søke partnerskap med Kalenjijns folkets leder som var Daniel arap Moi (Kalenjin er egentlig en løst sammenbundet gruppe av mindre

grupper av kvegfolk med steppe nilotisk bakgrunn). Følgelig inngikk Kenyatta i 1968 en avtale med Daniel arap Moi som hadde følgende hovedingredienser:

Daniel arap Moi skulle bli ny visepresident i Kenya. I tillegg fikk han som gave de ti største storgårdene i Rift Valley som de hvite på dette tidspunktet var i ferd med å forlate. Daniel arap Moi måtte på sin side forplikte seg til å skape ro hos Kalenjin folket og dempe deres krav om få den jord tilbake som kikuyuene hadde fått tildelt i Rift Valley og som Kalenjin folket betraktet som sin jord.

Daniel arap Moi gjorde den ene delen av jobben. Han skapte ro hos Kalenjin folket, men han maktet det bare fordi han ga dem et løfte om at han, når han en gang ble statsoverhode, skulle sørge for at Kalenjin folket fikk sin jord tilbake. Dette løftet, i likhet med mange andre løfter som Moi ga i sin tid som nasjonal politisk leder, holdt han imidlertid ikke.

Kenyatta, kikuyuene og de andre folkegruppene

Kenyatta var opptatt av at hans egen folkegruppe, kikuyuene, skulle få kompensert for alt de hadde lidd under britene. I praksis betydde det en politisk favorisering av denne folkegruppen både når det gjaldt fordeling av politisk og økonomisk makt og jord. Når hvite settlere tvunget eller frivillig forlot Kenya, ble deres jord ikke fordelt på de mange fattige jordløse, men gitt eller solgt for småpenger til nye og nå svarte jordbaroner, de fleste av dem kikuyuer, og for det meste i høylandet, men også i Rift Valley som var Kalenjin folkets område.

I tillegg innførte Kenyatta en egen lovgivning for dyrking av kaffe (The Coffee Act) (kaffearter knyttet til arabica) som gjorde det umulig å dyrke kaffe andre steder enn i det kenyanske høylandet. De facto var det et privilegium som kikuyuene i første rekke hadde fordel av. De som ble taperne i kampen om retten til å dyrke kaffe, var stammefolkene i lavlandet i vest, i første rekke luoene. Arabica kaffe kan man ikke dyrke i lavlandet mens forholdene derimot er nesten ideelle for dyrking av varianten Robusta kaffe, som man stort sett dyrker i Uganda i områdene på den andre sida av Victoriasjøen.

Det skal føyes til at det var til dels stor økonomisk vekst og framgang i Kenya i Kenyattas tid. Det samme gjaldt med hensyn til utdanning og sosiale tjenester også for fattige mennesker.

Like fullt, den økonomiske og sosiale ulikhet som koloniregimet og dets styremåte hadde etterlatt seg, ble på mange måter videreført under Kenyatta. Bestikkelser var et av flere redskap som kolonimakten brukte i sin splitt og hersk politikk. Dette ble en del av koloniarven som de nye makthavere under Kenyatta tok til seg, og praksisen har seinere utviklet seg til det vi dag kaller korrupsjon.

Det samme gjaldt i noen grad med hensyn til det å holde de ulike folkegruppene i sine opprinnelige bosettingsområder. Luoene forble stort sett i sørvest ved Victoriasjøen, Luyaene lenger mot nordvest, Kalenjin i Rift Valley osv. Men for Kalenjin folket gjaldt det at de i langt større grad enn de andre folkegruppene fikk kikuyuer som jordeiere, jordbrukere og naboer.

Kvegfolket og vandrefolket masaiene som en gang for lenge sin var den dominerende folkegruppen i det kenyanske høylandet, hadde alt før koloniseringen blitt rammet av mye motgang. Klimaendringer og seinere kvegpest og sykdommer som kom i koloniseringens kjølevann, ødela mye av livsgrunnlaget, og masaiene ble i løpet av et par hundre år redusert fra å være en dominerende folkegruppe i det som er dagens Kenya og Tanzania til i dag å

være en av de minste og mest utsatte gruppene. Masaiene tapte først i forhold til kolonimakten og deretter i forhold til alle de andre folkegruppene.

Organisering av politiske partier, fravær av ideologi og ettpartistat

Organiseringen av politiske partier i de første årene etter uavhengigheten i Kenya ble i veldig stor grad foretatt med utgangspunkt i et stammefolk. Kenyatta og partiet han ledet, Kenyas afrikanske nasjonale union, KANU, hadde sin forankring i kikuyufolket, Odingas parti, Kenya People's Union, KPU, i luo folket og Mois KADU, Kenyas afrikanske demokratiske union, i Kalenjin folket.

Kenyatta kom etter hvert til den oppfatning at denne måten å organisere politikken på, var skadelig for både den politiske utvikling og statsbyggingen. Han bestemte seg følgelig for å innføre et ettparti system med partiet KANU, Kenyas afrikanske nasjonale union, som det eneste tillate. De andre partiene fikk valget mellom sammenslåing eller forbud.

Fravær av ideologiske og politiske alternativ og dermed ideologiske motsetninger i politikken i Kenya har vært et slående trekk helt fra uavhengigheten og fram til det siste valget. Ettpartistaten forsterket selvsagt alt dette ytterligere. I 1992 tvang dels interne og dels eksterne påtrykk fram et opphør av ettpartistaten, og man fikk på nytt partidannelser som igjen hentet sin styrke i en etnisk forankring.

Disse historiske forhold når det gjelder etnisk baserte partidannelser og fravær av ideologier, er en viktig forklaring på at lutfattige kikuyuer, luoe, masai og kalenjin under opprørene etter valget 27. desember 2007, drepte hverandre i stedet for å skape allianser på tvers av de etniske grensene og stå sammen og kreve sin rett fra en overklasse som er meget rik, og som i Nairobi og de andre storbyene sørget for at deres eiendommer, enten det var villaer eller forretningsbygg i mer enn 9 av 10 tilfelle var helt skadefri etter opptøyene som fulgte etter valget. Det samme gjaldt for deres store jordeiendommer rundt i landet.

Men de etnisk forankrede opptøyene, volden og massakrene som vi så i Rift Valley etter valget, henger i første rekke sammen med kikuyuenes jordeiendommer og gamle, men brutte løfter fra Kenyattas tid og Mois år som president om at Kalenjin folket skulle få sin jord tilbake.

Landets desidert største jordeier er Kenyatta familien som eier mange millioner mål jord som for en stor del ligger brakk. Det samme gjelder for Daniel arap Moi og hans familie som er den nest største jordeieren og for familien Kibaki som er den tredje største.

Det har så langt aldri vært noen uttalt politikk fra noen regjering i Kenya å oppmuntre til flytting, giftemål og integrasjon på tvers av de etniske folkegruppene i landet. Men i praksis har kikuyuene mer enn andre folkegrupper flyttet til andre områder av landet. Det er to hovedgrunner til det. Flere kikuyuer har hatt bedre utdanning og flere penger enn de andre.

Kenyas 2. President, Daniel arap Moi, 1978 – 2002, enevelde og diktatur

Jomo Kenyatta døde i august 1978. Visepresident var den gang Daniel arap Moi. Han kom fra folkegruppen Kalenjin. Av utdanning var han folkeskolelærer. I motsetning til Kenyatta var Moi i kamptiden en villig og skruppelløs samarbeidspartner for den britiske kolonimakten. Men Kenyatta trengte hans og Kalenjin folkets støtte og trakk derfor Daniel arap Moi allerede

i 1968 inn i den politiske varmen og gjorde han til visepresident. Moi var som visepresident en fargeløs og nesten servil politiker i forholdet til Kenyatta.

Da Moi i august 1978 overtok midlertidig som president, trodde de fleste at det ville vare noen uker og ikke mer. Men da trådte en ny personlighet fram i den samme Moi. I ukene etter Kenyattas død viste han uventet og målrettet handlekraft. Hans utfordrere og opponenter ble skjøvet til side, og i løpet av få måneder var han valgt som ny president og hadde konsolidert sin makt på en måte som forbauset alle. Den gamle kolonimakten Storbritannia var nå særdeles fornøyd med Kenyas nye president.

Moi forble Kenyas president i 24 år. Han befestet ettparti systemet, hadde stor arbeidskraft og var skruppelløs og hensynsløst manipulerende i sin bruk og misbruk av presidentmakten. Han var i mesteparten av sin periode Kenyas de facto diktator. Det er derfor feil når enkelte hevder at Moi styrte på kikuyuenes nåde. Han lot derimot de kikuyuer som var lojale og drev økonomisk aktivitet av betydning være i fred. Han hentet samtidig til regjeringen de kikuyuer som var innstilt på lojalt å samarbeide med han mens han like hensynsløst skjøv ut i kulden eller aktivt forfulgte både kikuyuer og andre som opponerte mot hans regime.

John Michuki, et eksempel på en maktmisbruker

En slik kikuyu lojalist er John Michuki. Han er født i 1932 og er i dag 76 år. Han vervet seg som ung mann på slutten av 1950 tallet til kolonimaktens svarte administrasjon på lavt nivå. Michuki var lojal og dyktig og avanserte raskt til å bli en slags kontorsjef på distriktsnivå med et kommandomessig ansvar for Home Guards (en slags svart folkemilits) som kolonimakten bygget opp. Han oppnådde i løpet av kort tid stor anerkjennelse hos britene samtidig som hans navn skapte frykt og redsel hos de svarte. John Michuki ble beryktet som torturist.

I den store kenyanske forfatteren Ngugi wa Thiongo's bok "The Petals of Blood (Blodtårene)" finner vi igjen denne personen som nå omtales med kikuyu tilnavnet Kimendero, til norsk ballknuseren, dvs en politimann som brukte ekstrem vold under tortur.

John Michuki som i guttedagene gjorde det meget dårlig på skolen, ble etter uavhengigheten tatt vel hånd om av britene, og han fikk universitetsutdannelse i Oxford. Deretter vendte han tilbake til Kenya og ble en vellykket og etter hvert meget rik forretningsmann. Han var også styreformann i Kenya Commercial Bank fra 1970 til 1979. I 1980 hentet Daniel arap Moi han inn i regjeringen som statsråd. Seinere har han sittet i alle regjeringer både under Moi og Kibaki, også den nåværende, dels som innenriksminister og sjef for overvåkning og spesialstyrker dels som samferdselsminister.

Det var John Michuki som innenriksminister som en dag i mars 2006 ga en gruppe politifolk ordre om storme redaksjonslokalene til dagsavisen The Standard og KTN Television. Hans kommentar til det hele var: Når man irriterer slagen, biter den. (When you rattle the snake, it bites). Han og regjeringen hadde kort sagt sterkt mislikt noe av det kritiske stoffet som kom på trykk eller ble formidlet gjennom avisa The Standard og KTN om deler av regjeringens politikk og særlig svikten i forhold til å bekjempe korrupsjon.. Både statsråden og regjeringen fikk sterk kritikk både fra kenyanske og internasjonale institusjoner og organisasjoner for dette eklatante bruddet på ytringsfriheten.

Kenyas menneskerettighetskommisjon anklaget Michuki som daværende innenriksminister i en rapport i fjor høst for å være den politiske ansvarlige for politiets drap på ca 500 unge

fattige menn, alle anklaget for å være medlem av Mumgiki sekten i løpet av sommermånedene i 2007. Dokumentasjonen i rapporten synes meget solid, men ingen myndighetsautoritet har ennå fulgt opp denne skremmende saken.

John Michuki betraktes som en av Kibakis mest lojale støttespillere og venner. Han var aktiv motstander av at Kofi Annan skulle mekle i den politiske konflikten i Kenya. Kibaki ønsker fortsatt sterkt denne mannen som statsråd. Samtidig står Michuki på USA og EUs svartliste over mektige kenyanere som ikke får reise utenlands for tiden. Det blir spennende å se om Raila Odinga og ODM kan hindre han fra å komme med i den nye regjeringen.

Mois kritikere, Mois vanstyre

To av Mois hardeste motstandere og kritikere som er velkjent i Norge, er kikuyuene Wangari Maathai og Koigi wa Wamwere. To andre er luoen Raila Odinga som høsten 1991 var politisk flyktning i Norge og luyaen Mukisa Kituyi som har sin doktorgrad fra universitetet i Bergen.

Wangari Maathai som er kikuyu og som i hele vinter etter hvert sterkt har kritisert Kibakis måte å lede på i kenyansk politikk, har siden slutten av januar stått på listen hos Mumgiki sekten over kikuyuer som skal drepes på grunn av såkalt illojalitet til Kibaki.

Men vi må nå tilbake til Moi regimets tid fra 1978 til 2002.

Moi ga fortløpende politisk og økonomisk makt til folk i sin egen gruppe Kalenjin. Han skiftet samtidig ut store deler av offiser korpset slik at uforholdsvis mange offiserer kom fra Kalenjin folket. Samtidig sikret Moi med manipulerende kraft seg støttespillere også i andre folkegrupper. Når enkelte innenfor regimet opponerte, ble de straks støtt ut i mørket eller verre. En av Mois få virkelig briljante statsråder var utenriksminister Robert Ouko som var luo. Han opponerte mot korrupsjonen i Mois regjering, og hans kritikk ble sett på som så farlig at han ble myrdet en dag i februar 1990 etter ordre fra statsledelsen.

I Mois presidentperiode stagnerte først økonomien for deretter å skrumpe inn mens produksjonsmidlene forfalt. Korrupsjonen florerer mer enn noen gang mens Moi og hans indre krets av medspillere fikk tilnavnet kleptokrater, det vil si de som stjeler statens og fellesskapets penger. Den mest kjente korrupsjonsskandalen i denne perioden er Goldenberg skandalen der presidenten selv var en ledende aktør. Dette skjedde i begynnelsen av 1990 årene, og denne kriminelle virksomheten alene tapet Kenya for utenlandsk valuta i et omfang som i 3 til 4 år tilsvarte nærmere 10 prosent av Nasjonalproduktet. Det er dokumentert at Moi og hans nærmeste familie stjal minst 15 milliarder kr. fra statlige institusjoner og førte dem ut av landet og inn på hemmelige konti i utlandet (The Kroll Report 2004). I Mois periode ble tallet på meget fattige i Kenya doblet. Daniel arap Moi presidentperiode var kort sagt en katastrofe av dimensjoner når det gjelder systemforfall og feilutvikling.

Kenyas 3. president Mwai Kibaki 2002—2007. Han hadde et enestående godt utgangspunkt som statsjef, men forskuslet mange store muligheter

Mwai Kibaki er kikuyu, 77 år og sønn av en småbonde i det kenyanske høylandet. På skolen var han en glimrende elev. Han avsluttet sine studier ved London School of Economics med topp karakter.

Han kom med i politikken som medlem av Kenyattas første regjering i 1963, 32 år gammel, og hadde deretter ulike ministerposter fram til 1978. Da Moi ble valgt president, utpekte han Kibaki til sin visepresident og finansminister. Men forholdet mellom president og visepresident kjølnet gradvis, og i 1988 ble Kibaki fratatt visepresidentembetet. Tre år seinere unngikk Kibaki et mordforsøk og forlot like etterpå KANU, erklærte opposisjon til Moiss regime og dannet Det demokratiske parti som hadde sin forankring primært hos kikuyu folket..

Politisk står Kibaki for en høyreorientert liberal konservativ politikk med stor tro på de muligheter markedskreftene skaper i et samfunn. Fra 1991 ble Kibaki stadig mer en ledende opposisjonspolitiker som alle grupperinger til slutt samlet seg rundt foran valget i 2002. Valget 27. desember 2002 ble en triumf for Kibaki og hans regnbue koalisjon NARC der Raila Odinga var en meget sentral leder. NARC og Kibaki fikk om lag 65 prosent av stemmene i et valg som av alle ble sett på som fritt. Tre dager seinere mens Kibaki fortsatt var sjuk etter en bilulykke under valgkampen, ble han sittende i en rullestol, innsatt som Kenyas 3. president.

Mye ble bedre i Kenya i årene fram til slutten av 2007. Store deler av landbruket kom i gang igjen. Det samme gjaldt for turistindustrien og annen industri. Økonomien begynte å vokse igjen, og veksten i 2007 var på om lag 7 prosent.

Den offentlige forvaltning ble bedre, og skatteinntekten ble mer enn fordoblet. Det ble forbedringer i rettsvesenet, i utdannings og sosialsektoren.

Men korrupsjonen fikk man ikke bukt med, og de krefter som skaper og opprettholder sosial ulikhet i samfunnet ble enda sterkere. Omlag halvparten av befolkningen var like fattige i 2007 som i 2002 mens arbeidsledigheten særlig blant unge holdt seg skremmende stor.

Løftet fra Kibaki til Odinga høsten 2002 om at Odinga skulle bli statsminister i den nye regjeringen ble brutt. Forsøket på å gi Kenya en ny grunnlov som det kunne være nasjonal politisk enighet om, mislyktes. Regnbuealliansen fra 2002 sprakk følgelig i to omtent halvveis i perioden med Raila Odinga som leder for de som brøt ut. Utbryterne dannet en bevegelse som de kalte ODM, til norsk, Den appellsingule demokratiske bevegelse, som i tiden fram til valget 27. desember utviklet seg til en ganske solid politisk allianse med samme navn og med et politisk program som kan karakteriseres som sentrum venstre.

I mars 2007 brøt Kibaki en nasjonal avtale om sammensetningen av Den nasjonale valgkommisjon og satte sine egne folk inn i den. Valgkommisjonens uavhengighet og profesjonalitet ble som følge av dette kraftig svekket. Den fikk heller ikke de ressurser den trengte for å gjennomføre valget på en forsvarlig måte.

Kibakis utgangspunkt i 2003 til å bli en stor nasjonal og samlende leder kunne knapt ha vært bedre. Han hadde en stor nasjonal politisk allianse bak seg. Han hadde Odingas og andre ledes lojalitet. Han hadde muligheten til å utvikle en politikk som skapte omfordeling av makt og goder, og han kunne med slike virkemidler ha skapt en stor forsoningsprosess der de vonde sår fra historien kunne ha blitt leget.

Men Kibaki brukte ikke denne gyldne muligheten. Han brant derimot broen til Odinga, og han forsterket i de to siste år av presidentperioden de historiske konfliktene mellom kikuyuer og de andre stammefolkene, i første rekke luoen. Kibaki og hans regjeringspartnere blir på

denne måten særlig ansvarlig når det gjelder å berede grunnen for eksplosjonen av de etniske konflikter vi ser i dag.

Valget 27. desember 2007 og dagens politiske krise

Valgkampen forut for valget var meget intens. Meningsmålinger og mye annet tydet på at opposisjonsalliansen ODM, en sentrum venstre allianse med Raila Odinga som leder, ville vinne en klar seier. Odinga øynet med sin nasjonale allianse som hadde en klar anti kikuyu tendens og retorikk, muligheten for å påføre Kibaki og kikuyuene et politisk nederlag. Slik gikk det også. Når det gjaldt parlamentsvalget fikk ODM mer enn dobbelt så mange representanter som Kibakis sentrum høyre allianse PNU, 99 mot 43. Når det gjaldt kommunevalget samme dag fikk ODM mer enn halvparten av alle plasser i kommunestyrene og igjen mer enn dobbelt så mange som regjeringsalliansen PNU.

Når det gjaldt presidentvalget, ble Kibaki erklært som vinner med 47 % av stemmene mens Odinga fikk 44 %. Var det så valgfusk? Ja, og det var valgfusk på begge sider, men mest i Kibakis leir.

Derfor er jeg i likhet med de aller fleste andre både i og utenfor Kenya sikker på at Raila Odinga også vant presidentvalget, og at styrkeforholdet mellom de to var omtrent det samme som det som var forskjellen mellom ODM og PNU i parlaments- og kommunevalget. Så Raila Odinga er med stor sikkerhet den reelle vinner som ikke ble president.

Hvorfor? De selvopptatte, maktsyke, gamle menn

Mwai Kibaki er blitt en gammel og intellektuelt svekket mann som ikke lenger følger godt med i den politiske hverdagen. Men han elsker det å være president, og han kan antakelig ikke forestille seg at han skulle måtte gi slipp på embetet. Kibaki er meget rik, men neppe veldig korrumpert. Derimot er han omgitt av politiske venner og støttespillere, svært mange av dem gamle menn, (som John Michuki, omtalt ovenfor) men også noen få kvinner, som er gjennom korruperte og hensynsløse maktmisbrukere. De trenger Kibaki som vern mot innsyn, gransking og faren for rettergang og dom. Disse menneskene er antakelig villig til å gjøre hva som helst for å beskytte sine interesser. Maktbrynden gjør dem politisk blind, og de ser ikke at Kenyas undergang også er deres undergang.

Disse menneskene gjorde under hele den perioden i januar og februar da Kofi Annan og hans medarbeidere forhandlet om en politisk løsning på krisen, sitt ytterste for å hindre en løsning. Den verste av dem alle under forhandlingene var Kibakis egen forhandlingsleder, den meget kjente, dyktige og omstridte kvinnelige politiker, p.t. justis og grunnlovsminister Martha Karua.

De økonomiske virkningene av opptøyene etter valget er store og meget negative for Kenya

Voldshandlingene etter valgfusk har så langt kostet mer enn 1200 menneskeliv mens mer enn 350 000 mennesker (kanskje så mange som 500 000, ingen har noen fullstendig oversikt) eller ca 50 000 til 60 000 familier har sett sine hjem bli ødelagt og er flyktninger i eget land. Sier vi at verdien på det hver familie har tapt er 50 000 kr, taler vi om ødeleggelser for mellom 2 og 3 milliarder kr. De aller fleste av disse familiene har mistet alt de hadde og har

ingen mulighet for å kunne starte opp på nytt som bønder, håndverkere eller handelsfolk uten betydelig bistand utefra.

Eksportindustrien og turistindustrien har allerede lidd store tap. Kenya har i tillegg mistet store inntekter fra transitt av varer fra Mombasa til Uganda, Rwanda og sør Sudan fordi transporten stanset opp i flere uker. Nå er den i gang igjen.

Totalt taler man nå om ødeleggelser, produksjonstap, tapt eksport og verditap på eiendom som samlet beløper seg til omlag 15 milliarder kroner.

Om lag 400 000 mennesker er blitt arbeidsløse. Den kenyanske arbeidsgiverforeningen har bebudet nye masseoppsigelser. Det betyr at inntektsgrunnlaget for mer enn en million familier hovedsakelig i byer eller bylignende områder, er blitt borte. Men dette forholdet har også direkte betydning for folk på landsbygda. De har de siste årene kunnet produsere frukt, grønnsaker, kjøtt og melk for en raskt voksende turistindustri og for en voksende gruppe mennesker i byene som fikk sin kjøpekraft økt. Nå er denne muligheten sterkt svekket. Alt dette betyr igjen at skatteinngangen stanser opp. Statskassen så vel som kommunekassene vil i løpet av kort tid være meget slukne, og alt offentlig tjenestetilbud vil bli sterkt svekket.

Med en gang opptøyene kom, og forsyningene av mat og andre varer utover i landet stanset opp, kom prisstigningen. Prisen på brød i byen Eldoret steg fra ca 3 kr i dagene før valget til 20 kr to uker seinere. Deretter har den sunket litt. Men inflasjonen generelt sett har økt kraftig, dvs med mellom 10 og 20 prosent, i årets tre første måneder i Kenya. Verdien på landet valuta, den kenyanske shillingen, har samtidig falt mye.

Alt dette skjer i en nasjonaløkonomi av meget begrenset størrelsesorden. Norges BNP i er i følge UNDP på 296 milliarder USD, per capita ca 42 000 USD. Kenyas BNP er 19 milliarder USD, per capita ca 1250 USD. Kenya med sine ca 35 millioner innbyggere har altså et BNP som er ca 16 parten av Norge med sine 4, 6 millioner innbyggere. Samtidig er Kenya et av de land i verden med størst økonomisk og sosial ulikhet mellom en meget rik overklasse på toppen i samfunnspyramiden og på den andre siden ca 50 prosent av befolkningen som lever i dyp fattigdom.

Midt i alt dette må vi også huske på at FN har sitt største fysiske nærvær utenfor New York i Nairobi som Kenya tjener store penger på. Det er ikke bare UNEP, Verdens miljøprogram og HABITAT, Verdens bosettingsprogram som ligger i Nairobi, men en rekke andre FN institusjoner primært knyttet til oppgaver i Afrika med til sammen flere tusen ansatte som alle har gode lønninger. Det er nesten som det ikke er tenkelig at FN skulle måtte stenge i Nairobi og flytte til et annet sted, men FN begynte tidlig i januar å planlegge for det. Kostnadsrammen var satt til ca 250 millioner kr. Nå ligger disse planene på vent.

Kofi Annan og hans team berget Kenya og landene på Afrikas Horn fra sammenbrudd

Kenya beveget seg i januar og februar med økende fart mot stupet. Men Kofi Annans og hans medarbeideres store forhandlingsinnsats, og Afrika og det øvrige internasjonale samfunns meget sterke press for en forhandlingsløsning, berget Kenya fra katastrofen. Det var dessverre ikke landets egne ledere som gjorde det. De ble presset, og særlig Kibaki og hans nærmeste medarbeidere ble presset jernhardt til et kompromiss, som folk flest i Kenya innstendig ba om at de måtte godta.

Dersom Kenya hadde brutt sammen, ville også mye annet i Øst Afrika og på Afrikas Horn ha brutt sammen. Anarkistiske Somalia med islamistisk innflytelse i rask vekst, ville ha fått en åpen flanke mot sør. Den skjøre freden mellom sør og nord i Sudan, ville ha blitt farlig truet, stabiliteten i Uganda og Rwanda det samme. Alt dette vil kunne ha fått ødeleggende konsekvenser for vekst og utvikling og dermed for den politiske stabiliteten i resten av Afrika. Men et Afrikas Horn i sammenbrudd ville kunne ha virket meget negativt inn på situasjonen i Midt Østen og hatt åpenbare negative konsekvenser for Europa som for resten av verden.

Ingen bør derfor være forundret over at presset mot de kenyanske lederne var beinhardt. Dette presset kom fra nesten alle andre afrikanske ledere som så med den største forferdelse på muligheten for et sammenbrudd i Kenya. Presset kom fra Europa som hadde en samordnet strategi via EU der Norge var med. FNs generalsekretær, Ban Ki-moon kom til Nairobi og la all sin autoritet i støtten til Kofi Annan.

Sist, men også aller mest. USA betrakter Kenya som en strategisk partner av vital interesse for USA globale interesser. Den amerikanske regjeringen fomlet i startfasen like etter at Kibaki var tatt i ed som ny president fordi den assisterende utenriksminister for Afrika saker, Judy Fraser, ga råd om å godta resultatet. Dette utløste heldigvis et politisk opprør i den amerikanske kongressen godt støttet av kenyanske og andre internasjonale medspillere, og et politisk vedtak ble fattet som underkjente valgresultatet i Kenya. Dermed hadde president Bush og utenriksminister Condoleza Rice ikke noe annet å gjøre enn å ta Judy Fraser av jobben på Kenya mens Condoleza Rice reiste til Nairobi.

Det foreligger ikke noe offentlig referat fra møtet mellom Rice og Kibaki og hans nærmeste rådgivere. Men det varte i tre timer. Det fortelles derimot i Nairobi at på et punkt under møtet ble den amerikanske utenriksminister ganske oppbrakt og skal ha sagt: "Mister president, you must understand that the issue of Kenya is a much bigger one than you". Det er ikke sikkert at Rice sine ord falt akkurat slik, men innholdet i beskjeden var slik at Kibaki og hans nærmeste plutselig skjønnte at Kenya var et viktigere anliggende for USA enn hvem som beholdt presidentmakten. USA spilte meget hardt i Kenya for via Kofi Annan å få fram en anstendig forhandlingsløsning mellom Kibaki og Odinga og deres partnere.

Blant folk flest i Kenya er etter vinterens politiske hendelser både Kofi Annan og Condoleza Rice meget populære og respekterte ledere.

FNs tidligere generalsekretær Kofi Annan har sammen med sitt team, Benjamin Mkapa, tidligere president i Tanzania og Gracia Marchel, tidligere førstedame både i Mosambik og Sør Afrika, gjorde en kjempeinnsats politisk og diplomatisk for å få en respektabel avtale på plass. I slutfasen ble Annans team forsterket ved at Tanzanias nåværende president som president i Afrika Unionen tiltrådte forhandlingene. Sammen med forhandlingsgruppene fra de to hovedparter i konflikten, som i siste fase ble avløst av direkte forhandlinger med Kibaki og Odinga, klarte de å få fått godtatt et såkalt veikart for fred og rettferd med konkrete tiltak som skal stabilisere situasjonen, skape fred og legge grunnlaget for en ny utvikling der menneskeverd, menneskeretter og rettferdighetshensyn i politikken blir respektert. Dette politiske veikartet er så bra som det antakelig var mulig å få det, og det gir en farbar vei ut av krisen.

Hovedpunktene i det politiske veikartet for fred og rettferd er:

Grunnloven skal endres slik at den gir plass for en statsminister som regjeringssjef, og Raila Odinga skal bli Kenyas nye statsminister. Det skal så dannes en nasjonal samlingsregjering som skal representere hele parlamentet. Kenya får dermed i denne valgperioden ikke noen offisiell opposisjon i parlamentet. Denne regjeringen skal være på plass før midten av april. Denne endringen i grunnloven er nå vedtatt, men det er fortsatt stor politisk uenighet om selve regjeringsdannelsen. Den nye regjeringen har vært lovet nesten hver eneste dag siden påske, men ennå er den ikke utnevnt. Det skyldes en fullstendig absurd kringling mellom partene om hvem som skal hvilke ministerposter der statsråder som allerede er utnevnt i Kibakis regjering primo januar, nekter å gå av eller bytte til andre ministerposter

Det skal opprettes en egen uavhengig komité med internasjonal ledelse og deltakelse for å kontrollere valgresultatet. Denne oppnevningen er gjort. Komiteen ledes av en meget erfaren sør afrikansk dommer og har internasjonal deltakelse fra Argentina, Tanzania og Uganda. Komiteen skulle for lengst ha vært i arbeid, men den er ennå ikke kommet i arbeid. Den sør afrikanske formannen oppholdt seg i Nairobi inntil for nylig og ba hver dag om å få et kontor slik at han kunne begynne sitt arbeid. Det fikk han aldri, og dermed reiste han hjem til Sør Afrika. Han la igjen beskjed om at han ville komme tilbake når kontorlokaler og annet utstyr var gjort tilgjengelig for komiteen. Komiteens arbeid er dermed foreløpig blitt forsinket i minst tre uker. Når den kommer i gang har den 6 måneders frist til å levere en fullstendig rapport til presidenten. Denne rapporten skal så offentliggjøres to uker etter at den er overlevert.

Det skal skrives en ny grunnlov som skal være godkjent av en samlet regjering og et overveldende flertall av parlamentet og som skal legges fram for en folkeavstemning i innen et år, dvs en gang på våren 2009.

Det skal opprettes en egen sannhets- rettferds- og fredskommisjon etter modell av det man hadde i Sør Afrika under ledelse av biskop og fredsprisvinner Desmond Tutu, etter avviklingen av Apartheid styret. Den skal ha 7 medlemmer og et balansert forhold mellom kvinner og menn. 4 medlemmer skal være kenyanere med en moralsk integritet som gjør dem allment akseptert i det hele kenyanske samfunnet, og 3 medlemmer skal være meget anerkjente og respekterte representanter for det internasjonale samfunn. Hvem som skal lede dette særdeles viktige arbeidet, er ennå et åpent spørsmål. Kommisjonen skal være oppnevnt og i arbeid seinest i begynnelsen av juni. Kommisjonen skal arbeid i 2 år, og 2 uker etter at den har levert sin endelige rapport til presidenten, skal rapporten offentliggjøres.

Jordspørsmålet og omfordeling av jord er et meget sentralt punkt i Annans veikart og en del av mandatet for Sannhetskommisjonen. Det må løses, men det blir ikke lett i et land der noen hundre søkkrike familier eier det meste av den beste jorda. På den annen side, dersom familiedynastiene Kenyatta, Moi og Kibaki, hver ga tilbake til fellesskapet halvparten av den jord de enten har kjøpt for en meget billig penge, eller delvis tatt, eller delvis stjålet eller jukset til seg, så tror jeg og mange i Kenya at minst en million fattige småbrukerfamilier i Kenya kunne få et helt nytt og godt grunnlag for økonomisk aktivitet og et bra liv.

Det skal også oppnevnes en egen kommisjon for å granske opptøyene og volden i forbindelse med parlamentsvalget 27. desember 2007, det vil si alt det som skjedde fra dagen etter valget og fram til 28. februar 2008 der mer enn 1200 mennesker ble drept og kanskje så mange som 500 000 ble internt fordrevne og hjemløse. Kommisjonen skal vurdere alle sider av dette

komplekse saksområdet, inklusive hvilken rolle det statlige overvåknings- og sikkerhetsapparat spilte. Den skal videre fremme forslag til tiltak som kan hindre at noe lignende skjer i Kenya i framtida. Kommisjonen skal bestå av tre medlemmer, en fra Kenya og to internasjonale. Alle tre skal ha meget store fagkunnskaper, erfaringer og stor moralsk integritet. Denne kommisjonen skal oppnevnes av president Kibaki etter en omfattende samrådsprosess nasjonalt og internasjonalt. Den er ennå ikke oppnevnt, men skal tre i arbeid 30 dager etter oppnevningen og ha en tidsramme på inntil 4 måneder for sitt arbeid.

Dette arbeidet vil koste penger

Det sier seg selv at dette dokumentasjons- og utredningsarbeidet vil kreve mange penger. Kenya har i prinsippet forpliktet seg til å betale mye av kostnadene, men i praksis har ikke landet de pengene dette arbeidet krever. En av flere forutsetninger for at man skal lykkes i arbeidet, er derfor at Kenyas venner i den rike delen av verden, tar en stor del av utgiftene.

En annen og kanskje enda større forutsetning for at dette arbeidet skal lykkes, er at mangfoldet i det kenyanske sivilsamfunnet får ta aktivt del som kritiske og konstruktive støttespillere til det arbeidet de ovenfor nevnte komiteer og kommisjoner skal utføre. I alle mandat for de nevnte kommisjoner er dette en av forutsetningene. Men aktørene i det kenyanske sivilsamfunnet kan bare lykkes i dette særdeles viktige arbeidet dersom får tilstrekkelige ressurser til å gjøre jobben.

Kenyanske myndigheter er neppe særlig interessert i å finansiere dette arbeidet, og de har heller ikke midler å støtte med. her ligger det følgelig en særlig utfordring for giverland som Norge og mangfoldet i det norske sivilsamfunnet. Her må de samarbeidskanaler mellom partnere i Norge og Kenya som finnes, få mulighet til å virke godt, og i tillegg må det utvikles nye støttekanaler.

Dersom innholdet i veikartet for fred og rettferd som Annan og medarbeidere har fått til, blir gjennomført, da har Kenya og Kenyas folk en ny og bedre framtid foran seg.

Men jeg frykter at Kibaki og hans bakmenn og kvinner, og enkelte av Odingas bakmenn og kvinner, ikke vil ha disse helt nødvendige løsningene. Kenya har en liten gruppe av meget rike politiske maktmisbrukere samt noen gjennomkorrupte forretningsfolk som gjennom hele Kenyas tid som uavhengig stat har satt egeninteressen foran fellesskapets interesser og behov. Disse menneskene er akkurat de samme som før. De er opptatt av seg og sitt og de synes helt likegyldige når det gjelder spørsmålet om Kenya går til grunne eller ikke. Det spiller heller ingen rolle for dem at halvparten av Kenyas befolkning lever et usselt og uverdige liv med mindre enn 10 kroner dagen til disposisjon. Mange av Kenyas rike familier har medlemmer som ikke aner hvordan hverdagen arter seg for landets flertall av meget fattige mennesker.

Men i Kenya er det minst 34 millioner mennesker av de 35 millionene som bor der, som trenger forandring til det bedre og som vil ha slik forandring, som drømmer om omfordeling og mer rettferdighet. Alle disse og framfor alt den ene halvparten av kenyanere som lever i dyp fattigdom, trenger nå mer enn noen gang vår politiske solidaritet og praktiske støtte.

Derfor er det tvingende nødvendig at alle gode krefter i Kenya, ellers i Afrika og i det internasjonale samfunn nå støtter Kofi Annans veikart til rettferd og fred fullt ut og mobiliserer for det hardest mulige politiske og diplomatiske press med sanksjoner mot makthaverne i Kenya. Denne gruppen av kenyanske politikere og maktmisbrukere forstår bare

et språk, og det er maktens språk. Det står om framtida først og fremst for Kenyas 35 millioner og de andre 150 millioner mennesker som lever på Afrikas Horn, men Kenyas krise angår nå en hel verden.

(Halle Jørn Hanssen, sist oppdatert 6. april 2008)